

## Глава 6: МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО

Сред най-големите достижения на ООН е развитието на системата на международното право – конвенции, договори и норми, които играят централна роля в подкрепата на социално-икономическото развитие, както и на международния мир и сигурност. Много от споразуменията, осъществени от ООН, са в основата на законите, определящи отношенията между държавите. Дейността на ООН в тази област невинаги привлича вниманието, но тя оказва влияние върху всекидневния живот на хората в целия свят.

Уставът на ООН изисква организацията да помага за уреждането на международните спорове с мирни средства, в това число арбитраж и съдебно споразумение (Чл. 33), и да подкрепя прогресивното развитие на международното право и неговата кодификация (Чл. 13). През годините ООН е подкрепила над 500 многостранни споразумения, насочени към широк диапазон от общи за държавите проблеми и юридически задължителни за страните, които са ги ратифицирали.

В много области юридическата работа на ООН е новаторска. Тя първа се е заемала с проблеми, придобили международно измерение, и е осигурила юридическата рамка за защита на околната среда, за уреждането на миграционния труд, за обуздаване на трафика на наркотици, за борбата с тероризма. Тази работа продължава и днес, като международното право придобива все по-централна роля в широк спектър от юридически въпроси като правата на човека и международното хуманитарно право.

### Съдебно решаване на споровете

Основният орган на ООН за уреждане на споровете е **Международният съд**. Той е създаден през 1946 година. Към края на 2003 г. той се е произнесъл по 78 спорове, представени от държавите и е дал 24 консултативни мнения в отговор на молби на упълномощени от ООН организации. Повечето от делата са разглеждани от пълния състав на съда, но от 1981 г. насам по искане на страните четири дела са отнесени до специалните колегии (вж. страницата на съда на [www.icj-cij.org](http://www.icj-cij.org)).

Международният съд се занимава с международни спорове по такива въпроси като икономически права, права на преминаване, неупотреба на сила, ненамеса във вътрешните работи, дипломатически отношения, вземане на заложници, право на убе-

жище и гражданство. Страните представят пред съда такива спорове, търсейки безпристрастно разрешаване на несъгласията между тях на основата на закона. Чрез постигането на мирно решаване на въпроси като определяне на сухопътни и морски граници и териториален суверенитет съдът често е предотвратявал ескалацията на споровете.

През 2002 г. в един типичен случай на териториални права съдът разреши спор между Камерун и Нигерия за суверенитета върху богатия на нефт полуостров Бакаси, а след това и за цялата сухопътна и морска граница между двете държави. По-рано през същата година съдът разреши подобен спор между Индонезия и Малайзия за два острова в морето край Целебес, като ги присъди на Малайзия. През 2001 г. съдът сложи край на териториалния спор между Катар и Бахрейн, който беше пречка в отношенията им.

През 1999 г. съдът разреши чувствителен граничен спор между Ботсуана и Намибия и решението беше прието и от двете страни. През 1992 г. съдът разреши спор между Салвадор и Хондурас, който съществуваше от почти сто години и доведе до кратката, но кървава война през 1969 година. През 1994 г. съдът работи по спор, който беше отнесен до него от Либия и Чад, и постанови, че разделянето на територията е определено в споразумението между Либия и Франция от 1955 година. В резултат на това Либия изтегли своите сили от един район по своята южна граница с Чад.

Пред съда са представяни различни дела като основание за конфликт или политически промени. През 80-те години САЩ заведоха дело за нападение срещу тяхното посолство в Техеран и задържане на персонала. Съдът постанови, че Иран трябва да освободи заложниците, да върне посолството и да компенсира щетите. Но преди съдът да е определил размера на компенсацията делото беше изтеглено по споразумение между двете страни. През 1989 г. Иран поиска съдът да осъди свалянето на ирански самолет от американски военен кораб и да задължи САЩ да платят на Иран компенсация. След уреждането на компенсацията през 1996 г. делото беше закрито.

През 1986 г. по делото, заведено от Никарагуа срещу САЩ заради подкрепата им за никарагуанските „контри“, съдът се произнесе, че с подкрепата си за „контрите“ и поставянето на мини в никарагуанските пристанища – действия, които не могат да разглеждат като „колективна самоотбрана“ – САЩ са нарушили международните си задължения да не се намесват във вът-

решните работи на друга държава, да не използват сила против друга държава и да не нарушават суверенитета на друга държава. В съответствие с това съдът реши, че САЩ са длъжни да заплатят репарации. Но през 1991 г., преди да бъде определен размерът на репарациите, Никарагуа помоли делото да бъде прекратено.

През 1992 г. Либия заведе две дела – едно срещу Великобритания и едно срещу САЩ – за тълкуване на прилагането на Конвенцията за забрана на незаконните актове против безопасността на гражданската авиация по повод на катастрофата на полет 103 на „Пан Американ“ над Локърби, Шотландия. През септември 2003 г. делата бяха изтеглени от съда след постигането на по-широко споразумение между страните.

През 1993 г. Босна и Херцеговина заведе дело срещу Федеративна република Югославия (Сърбия и Черна гора) за приложението на Конвенцията за преследване и наказване на престъплението геноцид. Съдът призова страните да предотвратят по-нататъшното извършване на геноцид и да не усложняват спора. Делото все още е висящо пред съда.

През 1996 г. съдът отклони възраженията на САЩ срещу неговата компетенция по дело от 1992 г. за разрушаване на ирански нефтени платформи от американски военни кораби. През ноември 2003 г. съдът определи, че действията на САЩ не могат да се разглеждат като необходими за защитата на интересите на националната им сигурност. Но тъй като тези действия не представляват нарушение на задълженията им относно свободата на търговията, иранските претенции за компенсации не могат да бъдат приети. Съдът отказа да подкрепи и насрещния иск на САЩ.

Държавите често представят въпроси за икономическите права. През 1995 г. в контекста на спора между Канада и Европейския съюз по въпроса за юрисдикцията на риболовните зони Испания заведе дело срещу Канада след залавянето от Канада на испански риболовен траулер в международни води. Наскоро Лихтенщайн заведе дело срещу Германия по отношение на заграбене през Втората световна война собственост.

Унгария и Словакия заведоха дело по въпрос, който се отнася до опазването на околната среда – за законността на сключения през 1997 г. между тях договор за изграждане на система от язовирни прегради на река Дунав. През 1997 г. съдът се произнесе, че и двете страни са нарушили своите законови задължения и ги призова да изпълнят този договор.

През последното десетилетие броят на делата, представени пред съда, нарасна значително. Ако през 70-те години съдът е имал в списъка си по едно или две дела, между 1990 и 1997 г. броят им е вариал между 9 и 13. От тогава насам броят на делата надхвърля 20. Към края на 2003 г. в списъка на съда има 22 дела, в това число едно в процес на разглеждане.

Консултативните мнения на съда, наред с другото, се отнасят до членския внос в ООН, компенсации за увреждания по време на служба в ООН, териториалния статут на Западна Сахара и разходите за някои мироподдържащи операции. Две мнения, представени през 1996 г. по искане на Общото събрание и Световната здравна организация, се отнасят до законността на заплахата за използване на ядрено оръжие.

По поисканото през 1971 г. от Съвета за сигурност консултативно мнение съдът се произнесе, че продължаващото присъствие на ЮАР в Намибия е незаконно и че ЮАР е длъжна да изтегли своята администрация и да прекрати окупацията – това отвори пътя за независимостта на Намибия през март 1990 година.

### **Развитие и кодификация на международното право**

**Комисията по международно право** е учредена от Общото събрание през 1947 г., за да подпомага прогресивното развитие на международното право и неговата кодификация. Комисията, която заседава веднъж годишно, се състои от 34 членове, избрани от Общото събрание за срок от пет години. Всички членове, взети заедно, представляват основните юридически системи в света, работят като експерти в лично качество, а не като представители на правителства. Работата на комисията обхваща широк диапазон от теми на международното право, което урежда отношенията между държавите.

По-голямата част от работата на комисията включва подготовката на проекти по определени теми на международното право. Някои от тях се избират от комисията, други се определят от Общото събрание. Когато комисията завърши работата по дадена тема, обикновено Общото събрание свиква международна конференция на упълномощени представители, която да включи проекта в конвенция, след което тя се открива за участие на държавите. Това означава, че държавите формално са съгласни да се обвържат с нейните положения. Някои от тези конвенции формират основата на правото, регулиращо отношенията между държавите. Например:

- *Конвенцията за правото за неплавателно използване на международните реки*, приета от Общото събрание през 1997 г., която урежда равноправното използване на реките, изпълвани от две или повече държави;
- *Конвенцията за правото на договорите между държавите и международните организации или между международните организации*, приета на конференцията във Виена през 1986 г.;
- *Конвенцията за наследяването на държавите по отношение на държавната собственост, архивите и дълговете*, приета на конференцията във Виена през 1983 г.;
- *Конвенцията за предотвратяване и наказание на престъпленията против лица, ползващи се с международна защита, в това число и дипломатически агенти*, приета от Общото събрание през 1973 г.;
- *Конвенцията за правото на договорите*, приета на конференцията във Виена през 1969 г.;
- *Конвенцията за дипломатическите отношения* (1961 г.) и *Конвенцията за консулските отношения* (1963 г.), приети на конференции във Виена.

През 1999 г. комисията прие проект на декларация, насочена към предотвратяване на загубването на гражданство в случаи на разделяне на територии или разпадане на държава. Основна тема на изследване на комисията от създаването ѝ през 1949 г. насам беше отговорността на държавата. През 2001 г. тя завърши изследването с приемането на проект „Отговорността на държавите за международно погрешни актове“. Също през 2001 г. комисията прие проект за предотвратяването на трансгранични вреди в резултат на опасни дейности. Сега тя се занимава с международната отговорност за вредните последици от дейности, които не са забранени от международното право, в това число трансгранични вреди.

Другите теми, с които понастоящем се занимава комисията, включват: едностранни действия на държавата; дипломатическа защита; резерви към договорите; отговорност на международните организации; поделяне на природни ресурси между държавите; фрагментиране на международното право, като фокусът е поставен върху разнообразието и широтата на международното право (вж. също страницата на комисията: [www.un.org/law/ilc/index.htm](http://www.un.org/law/ilc/index.htm)).

## Международно търговско право

**Комисията на ООН по международно търговско право (ЮНСИТРАЛ)** улеснява международната търговия, като разработва споразумения, примерни закони, правила и юридически принципи за хармонизирането на международното търговско право. Учредена от Общото събрание през 1966 г., тя има състав от 60 държави и служи за свързващо звено на представителите на географските региони в света и основните икономически и юридически системи. С годините ЮНСИТРАЛ се превърна в основен юридически орган в системата на ООН в областта на международното търговско право. За неин секретариат служи Отделът по търговско право към Службата на ООН по юридически въпроси.

За над 37-годишната си история комисията е разработила широко възприемани текстове, които се смятат за ориентири в различни области на правото. Те включват *Арбитражни правила на ЮНСИТРАЛ* от 1976 г., *Помирителни правила на ЮНСИТРАЛ* от 1980 г., *Конвенция на ООН относно договорите за международна продажба на стоки* от 1980 г., *Типов закон на ЮНСИТРАЛ за международен търговски арбитраж* от 1985 г., *Типов закон на ЮНСИТРАЛ за доставка на стоки, строителство и услуги* от 1994 г., *Бележки на ЮНСИТРАЛ по организиране на арбитражни дела* от 1996 г., *Типов закон за електронната търговия* от 1996 година.

Други известни текстове са: *Конвенция за срока на ограничение при международната търговия със стоки* от 1974 г.; *Конвенция на ООН за превоза на стоки по море (Хамбургски правила)* от 1978 г.; *Конвенция на ООН за международни преводи и международни полици* от 1988 г.; *Ръководни принципи на ЮНСИТРАЛ за съставяне на международни договори за строителство на промишлени обекти* от 1988 г.; *Конвенция на ООН за отговорността на операторите на транспортни терминали в международната търговия* от 1991 г.; *Конвенция на ООН за независими гаранции и резервни акредитиви* от 1995 г. и *Типов закон на ЮНСИТРАЛ за трансграничната несъстоятелност* от 1997 година.

Сред по-новите текстове, приети от комисията, са: *Ръководство на ЮНСИТРАЛ за законодателни органи по проекти в областта на инфраструктурата, финансирани от частни източници* (2000 г.), *Конвенция на ООН за отстъпки при дебиторската задлъжнялост в международната търговия* (2001 г.), *Типов закон на ЮНСИТРАЛ за електронния подпис* (2001

г.), *Типов закон на ЮНСИТРАЛ за международната комерсиална съгласителна процедура* (2002 г.).

Текущата работа включва подготовка на проект за типови законови допълнения към *Ръководството на ЮНСИТРАЛ за законодателни органи по проекти в областта на инфраструктурата, финансирани от частни източници*; съставяне и публикуване на прецедентно право от темите на ЮНСИТРАЛ (КЛОУТ); проект на ръководство по законите за несъстоятелност; проект на документ за превоза на стоки по море; проект на ръководство за обезпеченията. Продължава работата и по подготовката на международни документи по въпросите на електронното договаряне, за намиране на възможност за преодоляване на вероятни законови пречки пред електронната търговия в съществуващите международни документи за международната търговия.

Освен това ЮНСИТРАЛ продължава да работи върху въпроси, свързани с писмените условия по *Типовия закон на ЮНСИТРАЛ за международен търговски арбитраж* от 1985 г. и *Конвенцията за признаване и привеждане в изпълнение на чуждестранни арбитражни решения* от 1958 г., както и върху нови постановки, свързани с признаването и въвеждането на временни мерки за защита, като допълнение на чл. 16 от *Типовия закон на ЮНСИТРАЛ за международен търговски арбитраж*.

### **Право по околната среда**

ООН е новатор в развитието на международното право по въпросите на околната среда, като е посредничала при сключването на главните споразумения, допринесли за защитата на околната среда навсякъде по света. Много от тези споразумения се административират от **Програмата на ООН по околната среда (ЮНЕП)**, а други се управляват от други органи, в това число от секретариати на споразуменията.

- *Конвенцията за влажните зони с международно значение, по-специално като местообитания за водолюбива птици* от 1971 г. задължава държавите да използват разумно влажните зони под тяхна юрисдикция. Конвенцията се подпомага от Организацията на ООН за наука, култура и образование (ЮНЕСКО).
- *Конвенцията за защита на световното културно и природно наследство* от 1972 г. задължава страните да защитават уникалните културни и природни области. Също се подпомага от ЮНЕСКО.

- *Конвенцията за международната търговия със застрашени видове на дивата фауна и флора* (1973 г.) контролира международната търговия с определени видове диви животни и растения или продукти от тях чрез квоти или цялостна забрана, за да осигури оцеляването им.
- *Бонската конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни* (1979 г.) и редица свързани с нея регионални и специфични споразумения имат за цел опазването на сухоземните, морските и птичите мигриращи видове и техните обитания.
- *Конвенцията за трансграничното замърсяване на въздуха на далечни разстояния (Конвенцията за киселинните дъждове)* от 1979 г. и Протоколът към нея, договорени под егидата на Икономическата комисия на ООН за Европа, осигуряват контрол и намаляване на замърсяването на въздуха в Европа и Северна Америка.
- *Конвенцията на ООН по морско право* (1982 г.) регулира цялостно редица морски въпроси. Те включват правото на гражданско и военно корабоплаване; защита на бреговата и морската среда; правото върху живите и неживите ресурси; морските научни изследвания.
- *Виенската конвенция за защита на озоновия слой* (1985 г.), *Монреалският протокол* (1987 г.) и неговите допълнения имат за цел да се намали увреждането на озоновия слой в атмосферата, който предпазва живота от вредната слънчева ултравиолетова радиация.
- *Базелската конвенция за контрол на трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното обезвреждане* (1989 г.) задължава държавите – членки на конвенцията, да намалят превозването и изхвърлянето на опасни отпадъци извън границите, да намалят количеството и токсичността им и да гарантират тяхното екологосъобразно управление колкото се може по-близо до източника на създаването им. През 1999 г. страните участнички приеха *Протокол* за отговорностите и компенсациите за презграничното превозване на опасни отпадъци.
- *Многостранният фонд за прилагане на Монреалския протокол* (1991 г.) беше създаден в помощ на развиващите се държави, страни по Монреалския протокол, чието годишно потребление и производство на увреждащи озона вещества е по-малко от 0,3 кг на човек – отнася се до страните по член 5, – за да могат да се справят с мерките за контрол. Вноските в

Многостранния фонд от страните извън чл. 5 се определят съгласно скалата на ООН за вноските.

- *Споразумението за опазване на малките китоподобни видове в Балтийско и Северно море* (1991 г.), сключено под егидата на Конвенцията за опазване на мигриращите видове диви животни, има за цел да подпомогне сътрудничеството между страните с оглед опазването на малките китоподобни. Страните са задължени да опазват и управляват местообитанията, да провеждат проучвания, да ограничат замърсяването и да осигуряват публична информация.
- *Конвенцията за биологичното разнообразие* (1992 г.) цели да съхрани биологичното разнообразие, да спомога за устойчивото използване на неговите компоненти и да насърчава равноправното разпределяне на изгодите от използването на генетичните ресурси. Нейният *Протокол от Картахена за биологичната безопасност* (2000 г.) цели защитата на биоразнообразието от потенциални рискове от генетично изменени организми в резултат на модерните биотехнологии. Той въвежда процедура на предварително уведомяване, което да гарантира, че преди да вземат информирано решение за внос на такива организми, страните разполагат с предварително писмено уведомление и информация.
- *Рамковата конвенция за изменение на климата* (1992 г.) и нейният *Протокол от Киото* (1997 г.) задължават държавите да намалят емисиите на парникови газове, причиняващи глобално затопляне и свързани с това атмосферни проблеми.
- *Международната конвенция за борба с пустините в страните с големи засушавания, особено в Африка* (1994 г.) се стреми да подпомога международното сътрудничество за борба с пустините и за намаляване на влиянието на засушаванията.
- *Споразумението за опазване на китоподобните бозайници в Черно море, Средиземно море и съседната акватория на Атлантическия океан* (1996) има за цел ограничаване на заплахата за китоподобните във водите на Средиземно и Черно море. То изисква страните да имат подробни планове за опазване, в това число законодателни забрани на произволния улов на китоподобни; мерки за минимизиране на инцидентния улов; създаване на защитени зони.
- *Ротердамската конвенция за процедурата на предварително информиране и съгласие за международна търговия с някои опасни химикали и пестициди* (1998 г.) задължава износителите на опасни химикали и пестициди да предоставят на

страната вносителка информация за опасностите, които тези вещества могат да причинят на здравето и околната среда.

- *Стокхолмската конвенция за устойчивите органични замърсители* (2001 г.) има за цел да ограничи и премахне изтичанята на някои високотоксични пестициди, промишлени химикали и странични продукти като ДДТ, РСВ и диоксин, които са изключително мобилни и се натрупват в хранителната верига.
- Програмата на ЮНЕСКО „*Човекът и биосферата*” в рамките на природните и социалните науки разработва основата за устойчивото развитие и опазването на биологичното разнообразие, за подобряване на отношенията между хората и тяхната околна среда. Програмата включва интердисциплинарни проучвания, демонстрации и обучение по управлението на природните ресурси.

**Международната морска организация** прокара споразумения, които допринесоха за намаляване на замърсяването на моретата. Редица регионални морски програми помагат на правителствата да опазват общите морски и водни ресурси чрез спонсориране от ЮНЕП конвенции и протоколи в 13 региона.

## Морско право

*Конвенцията на ООН по морско право* се разглежда като един от най-обхватните инструменти на международното право. Нейните 320 члена и 9 приложения съдържат цялостен законов режим за световните океани и морета, създават правила за управление на всички дейности в океаните и в използването на техните ресурси, в това число корабоплаването и прелитането, експлоатацията на ресурсите и изучаването, опазването и замърсяването, улова на риба и превозването на товари.

Тя се гради на разбирането, че всички проблеми на океанското пространство са взаимосвързани и трябва да се решават цялостно. Тя възплъщава в едно цяло кодификацията на традиционните норми за използване на океаните, както и развитието на нови правила за нововъзникващите проблеми. Тя е уникален документ, който често е наричан „конституция на океаните“.

Днес е общоприето, че всяка дейност, свързана с океанските райони и с морското право, трябва да бъде в съответствие с конвенцията. Тази юридическа легитимност се основава на универсалното приемане на конвенцията – в нея участват над 140 държави, редица други са в процес на ратификация или влизане в сила и почти всички страни я признават и се придържат към нейните условия.

През 2002 г. с двудневно пленарно заседание на Общото събрание беше отбелязана 20-годишнината от откриването на конвенцията за подписване.

### **Влияние на конвенцията**

Чрез националното и международното законодателство и чрез приетите решения държавите последователно утвърждават конвенцията като изтъкнат международен юридически инструмент в тази област. Тя оказва основно влияние за почти универсалното приемане на 12 морски мили за граница на териториалното море, както и юрисдикцията на крайбрежните държави върху ресурсите в „изключителната икономическа зона“ до 200 морски мили и върху ресурсите в континенталния шелф, простиращ се извън границите на зоната. Тя донесе стабилност и в областта на корабоплаването и чрез приемането на понятието право на неволно преминаване през териториалното море или право на транзитно преминаване през проливите, използвани за международно корабоплаване.

През 1994 г. универсалното възприемане на конвенцията беше улеснено с одобряването от Общото събрание на *Споразумение относно прилагането на част XI от конвенцията*. Споразумението отстрани някои пречки, които спираха някои предимно развити страни да се присъединят към нея. Сега то е широко прието и е подписано от над 120 държави.

Конвенцията беше призната заради уреждането на някои аспекти на контрола на крайбрежните държави върху морските научни изследвания, предпазването от замърсяване и достъпа на държавите без излаз на море. Освен това тя сега е призната като рамка и основа за всякакви бъдещи договорености, определящи правата и задълженията в океаните – факт, който беше отразен например в приетото през 1995 г. *Споразумение относно опазването и управлението на рибни пасажи, пресичащи райони, и високо мигриращите рибни пасажи*.

Това споразумение определя режима за опазване и управление на такива рибни пасажи, които остават в крайбрежната **изключителна икономическа зона** на държавите, извън нея и в прилежащия район. То постановява, че това управление трябва да се основава на предпазливия подход, както и на най-новите научни постижения. То въвежда и законова постановка, че държавите трябва да си съгрудничат, за да осигурят дългосрочна устойчивост и оптимално използване на рибните ресурси както във, така и извън изключителните икономически зони.

### **Органи, учредени от конвенцията**

Конвенцията учреди три отделни органа, които се занимават с различни аспекти на морското право.

**Международният орган по морското дъно** е организацията, чрез която държавите участнички организират и контролират дейностите, свързани с полезните изкопаеми на морското дъно в международните дънни области, които са извън пределите на националната юрисдикция. Той е учреден през 1994 г. и се намира в Кингстън, Ямайка. През 2002 г. органът прие „минен правилник“, който съдържа правила за проучването на полиметалните конкреции в Района (определен като „океанското и морското дъно и почвата на него извън границите на националната юрисдикция“).

След приемането на правилника, който съдържа стандартни клаузи за проучвателните договори, през 2001 г. бяха сключени първите 15-годишни договори за проучване на полиметални конкреции на дълбокото океанско дъно с регистрираните инвеститори: държавното предприятие „Южморгеология“ от Руската федерация; съвместното предприятие „Интерокеанметал“ (консорциум, сформирани от България, Куба, Чехия, Полша, Руската федерация и Словакия); Република Корея; Китайската асоциация за изследване и усвояване на минералните ресурси на океана (КОМРА); Френския изследователски институт за проучване на морето (ИФРЕМЕР)/Френската асоциация за изучаване и изследване на конкреции (АФЕРНОД); Компанията за разработване на дълбокоокеански ресурси (ДОРД–Япония); и Отдела за разработване на океаните, Индия.

Първите инвеститори са държавни предприятия или многонационални консорциуми. Те се разглеждат като първоначални инвеститори, предприели перспективни действия и открили икономически изгодни находища от полиметали в Района преди приемането на конвенцията. Тези инвеститори получиха преференциално третиране и имат право да одобряват продукцията на други кандидати, освен на самото Предприятие. Предприятието е структурата на Международния орган по морското дъно, която ръководи дейностите в Района, както е записано в конвенцията, а също и транспорта, преработката и маркетинга на минералите, добити в Района.

**Международният трибунал по морско право**, който функционира от 1996 г., е форум за решаване на възникващите при тълкуването на конвенцията спорове. Състои се от 21 съдии, избирани от държавите членки и седалището му е в германското прис-

танище Хамбург. Първият случай беше поставен пред трибунала през 2001 година. От тогава насам пред него са представени 11 случая, повечето от които са искания за бързо освобождаване на съдове и техните екипажи, арестувани за нарушения на конвенцията. Някои от случаите са свързани с опазването на живите ресурси – например на южната синьоперка риба тон в делата „Нова Зеландия срещу Япония“ и „Австралия срещу Япония“; и на рибата меч в югоизточната част на Тихия океан в случая между Чили и Европейската общност. Друг от случаите е за предотвратяване на замърсяване от сушата от завод за преработка на ядрено гориво, известно като „смесено окислено гориво“ (изгаряне на отработен плутоний – бел. ред.) в делото „Ирландия срещу Великобритания“.

Целта на **Комисията по границите на континенталния шелф** е да улесни прилагането на конвенцията по отношение на държавите, които претендират за шелфа, простиращ се извън 200-милната зона от тяхното крайбрежие. Съгласно конвенцията, когато континенталният шелф на крайбрежните държави надхвърля 200 мили, външните граници се определят въз основа на препоръките на комисията.

Комисията започна работа през 1997 г. в главната квартира на ООН. Нейните 21 членове, избрани от държавите участници в конвенцията, работят в лично качество. Те са експерти в областта на геологията, геофизиката, хидрографията и геодезията. През декември 2001 г. в комисията постъпи първата молба – от Руската федерация.

### **Среща на страните участнички**

Въпреки че конвенцията не предвижда редовни срещи или конференции на държавите, годишната среща на участниците, която се свиква от генералния секретар, служи като форум, на който се обсъждат предизвикващите безпокойство проблеми. Освен избор на членове на трибунала и на комисията, се разглеждат и бюджетни и административни въпроси.

Надзорните функции по въпросите, отнасящи се до океаните и до морското право, се изпълняват от Общото събрание. Но през 2000 г. Общото събрание учреди неофициален отворен консултативен процес, за да улесни своята работа по наблюдението на развитието. Консултативният процес, който се извършва веднъж годишно, трябва да прави предложения до Общото събрание по някои въпроси, наблюдайки на определянето на области, в които координацията и сътрудничеството между правител-

ствата и агенциите трябва да бъдат засилени – особено по сигурността на корабоплаването и опазването на уязвимите морски екосистеми. Консултативният процес, замислен в началото за три години, беше продължен с още три години, тъй като доведе до положителни резултати.

### **Международно хуманитарно право**

Международното хуманитарно право обхваща принципи и норми, регулиращи средствата и методите за война, както и хуманитарната защита на гражданското население, болните, ранените и военнопленниците. Най-важните документи в тази област са *Женевската конвенция за защита на жертвите на войната* от 1949 г. и двата допълнителни протокола, сключени през 1977 г. под егидата на Международния комитет на Червения кръст.

През последните няколко години ООН зае водеща роля в усилията за развитие на международното хуманитарно право. Съветът за сигурност все по-активно се включва в защитата на цивилните граждани при въоръжени конфликти, като се грижи за човешките права и защитава децата по време на войни. Създаването на международни наказателни съдилища за бивша Югославия и Руанда, както и трибунали в Тимор Лесте, Сиера Леоне и Камбоджа, не само допринесе за засилване на отговорността, но и за укрепването и по-широкото използване на международното право. Прецизирането от подготвителната комисия за Международния наказателен съд на „състава на престъплението“ по отношение на геноцида, военните престъпления и престъпленията против човечеството е друг реален принос към разбирането за международно хуманитарно право.

Общото събрание като политически форум на ООН даде своя принос за разработването на редица документи. Сред тях са *Конвенцията за преследване и наказване на престъплението геноцид* от 1948 г.; *Конвенцията за неприлагане срока на давност по отношение на военните престъпления и престъпленията против човечеството* от 1968 г.; *Конвенцията за забрана и ограничаване на употребата на някои видове конвенционални оръжия, за които се смята, че са прекалено опасни или причиняват неясни последици* от 1980 г., както и четирите протокола към нея; *Принципите за международно сътрудничество при откриването, ареста, предаването и наказването на лица, обвинени във военни престъпления и престъпления против човечеството*, приети от Общото събрание през 1973 годи-

на. Общото събрание съдейства за свикването на дипломатическа конференция, която прие **Римския статут на Международния наказателен съд** през 1998 година.

### **Международни трибунали**

Масовите нарушения на международното хуманитарно право в бивша Югославия и в Руанда накараха Съвета за сигурност да учреди два международни трибунала за съдебно преследване на лицата, отговорни за тези нарушения. Двата трибунала бяха създадени съгласно Глава VII от устава, която описва принудителните мерки и спомагателните органи на Съвета за сигурност.

- **Международният трибунал за бивша Югославия**, създаден през 1993 г., е съставен от четири съдебни отделения (три наказателни и едно апелативно), прокурор и канцелария. Съгласно неговия статут той може да преследва четири вида нарушения: тежки нарушения на Женевските конвенции; нарушения на правото и обичаите на войната; геноцид; и престъпления против човечеството. Трибуналят се намира в Хага, Холандия.
- **Международният трибунал за Руанда** е създаден през 1994 г. и е съставен от три съдебни отделения, прокурор и канцелария. През 1998 г. съдът произнесе първата давана някога от международен съд присъда за геноцид. Съдът се намира в Аруша, Танзания; офисът на прокурора е в Кигали, Руанда.

Трибуналите имат общо апелативно отделение и отначало имаха общ прокурор. Те се занимават с множество съдебни дела и са повдигнали обвинения срещу повече от 150 предполагаеми военни престъпници. През август 2003 г. Съветът за сигурност реши всеки трибунал да има собствен прокурор.

**Специалният съд за Сиера Леоне**, независим юридически орган, беше създаден през януари 2000 г. в съответствие с едно споразумение между правителството на Сиера Леоне и ООН. Той има за задача да преследва лицата, които носят най-голямата отговорност за извършени престъпления против човечеството, военни престъпления и други сериозни нарушения на международното хуманитарно право, както и престъпления срещу законите на Сиера Леоне, извършени на територията на страната след 30 ноември 1996 година. Седалището на съда е във Фритаун, Сиера Леоне. Генералният секретар на ООН назначава прокурора и секретаря. Съдии в наказателното и апелативното отделение могат да назначават генералният секретар и правителството на Сиера Леоне.

---

## Международният наказателен съд

([www.icc-cpi.int/index.php](http://www.icc-cpi.int/index.php))

Идеята за постоянен международен съд, който да преследва престъпления против човечеството, за първи път беше предложена в ООН във връзка с приемането през 1948 г. на Конвенцията против геноцида. Различията в мненията дълго време спираха развитието по проблема. През 1992 г. Общото събрание възложи на Комисията по международно право да подготви проект за статута на такъв съд. Кланетата в Камбоджа, в бивша Югославия и Руанда направиха необходимостта от него още по-спешна.

Създаден с Римския статут на Международния наказателен съд ([www.un.org/law/icc](http://www.un.org/law/icc)) и приет от конференцията на пълномощниците в Рим на 17 юли 1998 г., Международният наказателен съд има юрисдикция да преследва лица, извършили геноцид, военни престъпления и престъпления против човечеството. Той ще има юрисдикция и върху престъплението агресия, когато бъде постигнато споразумение за определянето му като престъпление. Статутът влезе в сила на 1 юли 2002 година. Към декември 2003 г. в него участваха 92 държави.

Съдът има 18 съдии, избирани от страните участнички за срок до девет години. От една и съща държава не може да има двама съдии. Съдиите бяха избрани през февруари 2003 г. и встъпиха в длъжност през март. Председател на съда е съдия Филип Кирш (Канада); прокурор е Луис Морено (Аржентина); секретар е Бруно Катала (Франция). Седалището на Международния наказателен съд е в Хага, Холандия. Бюджетът за първата му финансова година (септември 2002-декември 2003 г.) е 30 893 500 евро.

---

## Международен тероризъм

ООН се занимава с проблема за тероризма последователно, като предприема и юридически, и политически мерки.

В юридическата област ООН и нейните специализирани организации – като Организацията за международна гражданска авиация (ИКАО), Международната морска организация (ММО) и Международната организация по атомна енергия (МАГАТЕ) – са създали мрежа от международни споразумения, които съставляват основните юридически документи срещу тероризма. Те са:

- *Конвенция за нападения и някои други действия, извършени на борда на самолети* (приета в Токио през 1963 г.);
- *Конвенция за борба с незаконното завладяване на самолети* (Хага, 1970 г.);
- *Конвенция за преследване на незаконните актове, насочени против безопасността на гражданската авиация* (Монреал, 1971 г.);
- *Конвенция за предотвратяване и наказание на престъплението против лица, ползващи се с международна защита, в*

- това число и дипломатическите агенти (Ню Йорк, 1973 г.);
- Конвенция за физическа защита на ядрения материал (Виена, 1980 г.);
  - Протокол за забрана на незаконните действия на насилие в летищата, обслужващи международната гражданска авиация (Монреал, 1988 г.);
  - Конвенция за преследване на незаконните действия, насочени срещу сигурността на морското корабоплаване (Рим, 1988 г.);
  - Протокол за преследване на незаконните действия, насочени срещу сигурността на неподвижни платформи, разположени върху континенталния шелф (Рим, 1988 г.);
  - Конвенция за маркиране на пластичните взривни вещества с цел тяхното откриване (Монреал, 1991 г.).
- Общото събрание е приело четири конвенции:
- Конвенция за борба срещу вземането на заложници (1979 г.), в която страните се задължават да направят вземането на заложници наказуемо с подходящи санкции. Те също така се съгласяват да забранят някои дейности на своята територия, до обменят информация и да позволяват екстрадиране на престъпници. Ако държава членка не предаде предполагаем нарушител, тя е длъжна да се обърне за съдебно преследване към собствените си власти.
  - Конвенция за безопасността на персонала на ООН и асоциирания персонал (1994 г.), приета от Общото събрание през 1993 г. след много случаи на нападения срещу служители на ООН по места, завършили с ранявания или смърт.
  - Международна конвенция за борба с бомбения тероризъм (1997 г.). Тя има за цел да предотврати предоставянето на убежище на лица, издирвани за терористични взривове, като задължава всяка държава участничка да преследва съдебно такива хора, ако не ги е предала на друга държава, поискала екстрадирането им.
  - Международната конвенция за борба с финансирането на тероризма (1999 г.) задължава държавите участнички или да наказват, или да екстрадират лицата, обвинени във финансиране на терористични действия, и изисква банките да предприемат мерки за установяване на подозрителните сделки.
- През 1996 г. Общото събрание учреди комитет, който разработва конвенция за предотвратяване на ядрения тероризъм.

В политическата сфера Общото събрание прие през 1994 г. Декларация за мерките за ликвидиране на международния

тероризъм, а през 1996 г. – *Декларация в допълнение на Декларацията от 1994 г.*, която осъди всички действия и методи на тероризма като престъпни и незаконни, където и от когото и да са извършени. Общото събрание призова държавите да предприемат мерки на национално и на международно равнище за премахване на международния тероризъм.

## Други юридически въпроси

Общото събрание е приело юридически актове по различни други въпроси. Сред тях са *Международната конвенция за борба с вербуването, използването, финансирането и обучението на наемници* (1989 г.), *Сборник от принципи за защита на всички лица от всякаква форма на задържане или лишаване от свобода* (1988 г.) и *Декларация за засилване на ефективността на принципа за отказ от заплахата със сила или употреба на сила в международните отношения* (1987 г.).

Общото събрание прие многобройни международни инструменти по препоръка на **Специалния комитет по Устава на ООН и по укрепване на ролята на организацията**, създаден от Общото събрание през 1974 година. Сред тях са *Типов регламент на ООН за уреждане на спорете между държавите* (1995 г.); *Декларацията за усъвършенстване на сътрудничеството между ООН и регионалните споразумения или органи в областта на поддържането на международния мир и сигурност* (1994 г.); *Декларацията за установяване от ООН на фактите в областта на поддържането на международния мир и сигурност* (1991 г.); *Декларацията за предотвратяване и премахване на спорете и ситуацията, които могат да застрашат международния мир и сигурност, и за ролята на ООН в тази област* (1988 г.); и *Декларацията за мирно решаване на международните спорове* (1982 г.).

Съгласно член 102 на устава страните членки трябва да регистрират в ООН международните споразумения, които сключват. **Службата на ООН по юридическите въпроси** отговаря за регистрирането, депозирането и публикуването на договорите и конвенциите. Тя публикува поредицата „Договори на ООН“, която съдържа текста на над 50 000 споразумения и свързана с тях информация. Тя публикува и изданието „Многостранни договори, депозирани при генералния секретар“, което включва повече от 500 важни договора, депозирани от държавите членки (вж. <http://untreaty.un.org>).